

ГЕНЕЗИС ТА РЕАЛІЇ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

КОВАЛЬОВА О.П., аспірант, кафедра управління та адміністрування,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
вул. Я. Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002.

E-mail: sanechka253742@gmail.com

***Анотація.** У статті розглядається генезис та реалії корпоративного управління в Україні. У сучасних умовах загострення ринкової конкуренції в усіх галузях вітчизняної економіки рівень якості системи корпоративного управління поступово стає найважливішою складовою їх інвестиційної привабливості та головним критерієм у разі прийняття позитивного рішення потенційними вітчизняними та іноземними інвесторами. Дослідження становлення та стану корпоративного управління є важливим як у теоретичному, так і у практичному відношенні. Основною метою дослідження є дослідження генезису та стану реалій функціонування корпоративного управління на підприємствах в Україні, з урахування історичних аспектів та нормативно-правового підґрунтя. Визначено поняття корпоративного управління як системи, за допомогою якої спрямовують і контролюють діяльність товариства, воно є чинником для подальшого розвитку та інтеграції українських підприємств до економіки, адаптованої до сучасних світових реалій. Генезис становлення корпоративного управління в Україні починається з початку 90-х років, після здобуття країною політичної та економічної незалежності. На основі нормативно-правового підґрунтя роботи АТ існують три етапи становлення корпоративного управління та було виокремлено четвертий – збалансування та удосконалення. Основні характеристики корпоративного управління в Україні сформувались під впливом локальних факторів, які й надалі справлятимуть вагомий вплив на розвиток та удосконалення. Для покращення реалій лише формального використання корпоративного управління на підприємствах, необхідно використовувати систему стандартів корпоративного управління, що включає міжнародний та національний досвід діяльності корпорацій.*

Ключові слова: корпоративне управління, генезис, корпоративні відносини, менеджмент, акціонерне товариство, система стандартів корпоративного управління.

Постановка проблеми. На сьогодні Україна зіткнулась із рядом бар'єрів, які стримують економічний розвиток та стабілізацію країни. Неєфективне управління підприємствами, наявність недосконалої нормативно-правової бази та неготовність належно захищати права інвесторів, створювати механізми управління та контролю, відкрито та прозоро вести діяльність підприємства – призвели до недосконалого розвитку країни на мікрорівні та занепаду інноваційного розвитку України. Одним з найважливіших елементів вдосконалення роботи підприємств для розвитку ринко-

вих відносин та залучення необхідних ресурсів є використання корпоративного управління, бо корпоративне управління являє собою систему, за допомогою якої спрямовують і контролюють діяльність товариства, воно є чинником для подальшого розвитку та інтеграції українських підприємств до економіки, адаптованої до сучасних світових реалій. Дослідження сфери вітчизняного корпоративного управління почалося зі створення перших акціонерних товариств. Сьогодні, коли з'явився певний досвід діяльності корпорацій, економічна наука впритул зайнялася вивченням питань, що стосуються їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань корпоративного управління займалися в різні часи науковці: А. Є. Ачкасов, П. Ю. Буряк, О. В. Васильєв, Л. Є. Довгань, І. А. Ігнат'єва, Л. В. Левковська, Ю. Куликовський, Ю. Нечаєв, Т. В. Момот, О. В. Мороз, Н. Корж, О. Пожванюк, І. М. Посохов, Х. В. Обельницька, О.С. Цьома та інші.

А. Є. Ачкасов та О. В. Васильєв [1] виокремили основні етапи розвитку корпоративних відносин в Україні з урахуванням історичного підґрунтя та компонентів нормативно-правової бази; І. А. Ігнат'єва та О.І. Ігнат'єв [2] дослідили особливості становлення корпоративної форми організації бізнесу та корпоративного сектору економіки України; Л. В. Левковська [4] виділила фактори та принципи забезпечення корпоративного управління; Ю. Куликовський та Ю. Нечаєв [7] підвели підсумки успіхів у реформуванні корпоративного законодавства, з точки зору впровадження ряду ефективних правових механізмів станом на початок 2018 року; Т. В. Момот [5] проаналізувала теоретичне та практичне впровадження вартісно-орієнтованого корпоративного управління в Україні; О. В. Мороз, Н. П. Карачина, Т. М. Халімон [6] дослідили посприватизаційний етап еволюції корпоративного управління на підприємствах України; Н. Корж та О. Пожванюк [3] відзначили та актуалізували питання «агентської проблеми» та слабкі сторони корпоративного управління в Україні на сучасному етапі розвитку; Х. В. Обельницька [8] проаналізувала національну модель корпоративного управління та фактори, що вплинули та впливають на її розвиток; О.С. Цьома [9] розглянув особливості становлення системи корпоративного управління в Україні, його цілі й задачі тощо.

Їх праці є невід'ємною частиною наукових досліджень, що забезпечили теоретичну та практичну базу корпоративного управління. Проте треба констатувати, що усі дослідження мають дещо розрізнений характер, існують ще питання, які вимагають системного підходу і всебічного розкриття.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження генезису та стану реалій функціонування корпоративного управління на підприємствах в Україні, з урахування історичних аспектів та нормативно-правового підґрунтя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративне управління – це складний процес, який поєднує в собі систему відносин між інвесторами – власниками товариства, його менеджерами, а також усіма сторонами, зацікавленими в розвитку корпорації, кожна з яких має свої інтереси. Генезис становлення корпоративного управління в Україні слід починати із законодавчого регулювання процесів створення і діяльності господарських товариств, які почали формуватися в Україні з початку 90-х років після здобуття країною політичної та економічної незалежності. Проаналізувавши вже існуючі надбання науковців, можна поділити розвиток корпорацій та корпоративного законодавства в Україні на 3 етапи, що наведені в табл. 1. На думку автора, було виокремлено та додано четвертий етап, який розпочався у 2017 році та продовжується й до сьогодні. Основною специфікою цього етапу є збалансування системи корпоративного управління АТ, удосконалення механізмів залучення фінансування від інвесторів за рахунок удосконалення нормативно-правового підґрунтя роботи АТ.

Підсумувавши вищезнаведене, слід відзначити, що кожен етап є невід'ємною частиною формування та становлення предмета дослідження, проте саме останній етап позитивно вплине на інвестиційну привабливість та якість корпоративного управління, зокрема в публічних АТ. Закон стане рушійною силою до залучення інвестицій та пожвавлення фондового ринку України.

Реалії існування корпоративного управління підпорядковані локальним особливостям ведення бізнесу, які напряду впливають на роботу та управління АТ. І навіть прийняття відповідного нормативно-правового підґрунтя не гарантує якісного функціонування корпоративного управління.

Таблиця 1

Етапи становлення корпоративного управління в Україні

Етап розвитку	Період	Характеристика етапу	Законодавче регулювання
1	2	3	4
Перший – початковий	1990–1996 рр.	Ці правові документи, які було прийнято на початку 90-х років минулого століття, стали базою для створення, функціонування і розвитку корпоративного управління в Україні [1].	Прийняття Законів України «Про господарські товариства», «Про власність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про інвестиційну діяльність», «Про підприємства в Україні», «Про підприємництво» та ін. У 1992 р. приймається ряд приватизаційних законів: – «Про приватизацію майна державних підприємств»; – «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»; – «Про приватизаційні папери» [1, 2].
Другий – становлення	1996–2000 рр.	Корпоратизація та приватизація майна державних підприємств. Становлення класу власників. Завдяки цьому етапу в розвитку корпоративних відносин, який припав на середину–кінець 90-х років ХХ століття, були сформовані основи корпоративної культури, розвивалися відносини приватної власності з колективним регулюванням, почав функціонувати ринок цінних паперів [2].	У 1996–2000 рр. істотно переглянуті норми корпоративного законодавства: – внесені значні зміни до Закону України «Про господарські товариства»; – розроблений проект Закону України «Про акціонерні товариства»; – до проекту ЦК України включено спеціальний розділ, присвячений господарським товариствам, що за багатьма позиціями не співпадає з нині діючим законодавством; – удосконалено законодавство про цінні папери (особливо стосовно випуску й обігу акцій). До інших законодавчих актів, що регулюють процес створення і функціонування інтегрованих структур в Україні, відносяться: – ЦК України (не містить норм, що безпосередньо визначають правовий статус господарських товариств, але поширює на них дію своїх норм про юридичні особи, представництво, угоди);

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Третій – стадійний розвиток	2000 – 2017 рр.	<p>Формування сучасного корпоративного законодавства. Поглиблення та розширення економічних, соціальних та правових аспектів корпоративних відносин. Цей історичний етап характеризується прийняттям Законів України «Про інститути спільного інвестування» (пайові та корпоративні інвестиційні фонди), «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок» та ін. Особливістю даного етапу є становлення корпоративних відносин у двоохтисятні роки, остаточне закріплення прав власності за обраним колом осіб, формування обліку прав власності на корпоративні права, пік інвестиційної активності на фондовому ринку, формування антирейдерського законодавства, посилення фінансово-виробничих груп у розподілі активів підприємств, формування спеціальної корпоративної культури [1].</p>	<p>– Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;</p> <p>– Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності»;</p> <p>– Закон України «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції»;</p> <p>– Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;</p> <p>– Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом»;</p> <p>– Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» [2].</p> <p>За цей період приймається ряд нормативних актів у сфері правового регулювання корпоративного управління:</p> <p>– Закон України «Про державну програму приватизації» від 18 травня 2000 року №1723-III.</p> <p>3 01.01.2004 року набули чинності:</p> <p>– Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV;</p> <p>– Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV.</p> <p>Основними нормативно-правовими актами ДКЦПФ у галузі корпоративного управління в цей період стають:</p> <p>– Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного фонду акціонерного товариства, затверджене рішенням ДКЦПФ від 8 квітня 1998 року №44 (у редакції рішення ДКЦПФ від 16 жовтня 2000 року №158);</p> <p>– Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств, затверджене рішенням ДКЦПФ від 30 грудня 1998 року №221;</p>

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Четвертий – збалансування (удосконалення)	2017 – по т.ч.	Закон запроваджує значну кількість змін, що мають за мету чітке розмежування публічних і «квазіпублічних» АТ, зміну процедури емісії цінних паперів та розкриття інформації різними типами емітентів, збільшення ролі наглядової ради АТ, її комітетів і незалежних директорів у НР, зміну окремих аспектів діяльності НР та загальних зборів акціонерів. Із практичної точки зору, Закон урегулював окремо суб'єктивні (внутрішні) чинники нестабільності, збалансувавши систему корпоративного управління АТ, та окремо об'єктивні (зовнішні) чинники, удосконаливши механізми залучення фінансування від інвесторів [7].	<p>– Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств, затверджене рішенням ДКЦПФР від 23 грудня 1998 року №199;</p> <p>– Положення про порядок реєстрації випуску акцій відкритих акціонерних товариств і облігацій підприємств, затверджене наказом ДКЦПФР від 20 вересня 1996 року №210 (у редакції рішення ДКЦПФР від 9 лютого 2001 року №18).</p> <p>Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року [2].</p>
			Створення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» № 2210-VIII від 6 січня 2018 року.

Сучасне корпоративне управління в Україні має скоріше більше проблем, ніж напрямів розвитку. Левковська Л. В. сучасне корпоративне управління в Україні характеризує:

- інформаційною закритістю, особливо стосовно структури власності й реальних власників компанії;
- замовленим правозастосуванням у вирішенні корпоративних конфліктів із використанням так званого адміністративного ресурсу;
- фінансовою звітністю, що не відповідає міжнародним стандартам;
- низькою ефективністю моніторингу за діяльністю вищого менеджменту;
- недостатньою ефективністю і професіоналізмом роботи ради директорів, незначною кількістю в його складі незалежних директорів [4].

Крім того, як відзначає Н. Корж, останнім часом спостерігалась надбудова системи стимулів для топ-менеджерів, орієнтована на короткострокові результати та капіталізацію корпорації. Це поглибило «агентську проблему» і сформувало хибні стимули корпоративного розвитку. У поєднанні з відмовою від виплат дивідендів така поведінка свідчила про те, що інтереси менеджерів корпорацій стають свідомо вище інтересів акціонерів, принаймні міноритарних. Також автор відзначає слабку систему ризик-менеджменту вітчизняних корпорацій. Система управління ризиками не охоплює всієї системи управління компанії, не включає раду директорів і виконавчу дирекцію. Тільки у випадку зміни ситуації в позитивний бік розвинена система управління ризиками в системі корпоративного управління буде суттєвою конкурентною перевагою в боротьбі за інвестиції нових акціонерів [3].

Х. В. Обельницька наголошує, що локальні фактори, які впливали та впливають на корпоративне управління в Україні, призвели до наступної ситуації, яку ми маємо останнім часом: значна частка держави в акціонерному капіталі та її переважне право на управління, в тому числі некорпоративними методами; велика розпорошеність акціонерних капіталів між громадянами країни, які несвідомо стали власниками і, поряд з цим, високий рівень концентрації власності у промислово-фінансових групах [8].

Усі ці проблеми говорять про те, що значна кількість акціонерних товариств використовує процедури корпоративного управління лише формально. Для покращення ситуації, на наш погляд, мають бути використані системи стандартів корпоративного управління, що включають міжнародний і національний досвід діяльності корпорацій. Складовою цієї системи є: Міжнародні стандарти – Принципи корпоративного управління Організації Економічного Співробітництва і Розвитку, Європейського Банку Реконструкції й Розвитку, Міжнародної Мережі Корпоративного Управління, Конфедерації європейських асоціацій акціонерів «Євроакціонери»; Національні стандарти – Кодекси корпоративної поведінки розвинутих країн (Велика Британія, Німеччина, США, Франція, Японія, Канада), країн, що розвиваються (Бразилія, Мексика, Малайзія, ПАР, Індія), країн СНД (Україна, Росія, Казахстан), Стандарти корпорацій [9].

Висновки. Виходячи з результатів проведеного дослідження, можна констатувати, що на сьогодні рівень стану корпоративного управління в Україні не можна визнати досконалим і ефективним. Становлення корпоративного управління в Україні почалось після здобуття державної незалежності та мало декілька етапів, що характеризувались поступовим вдосконаленням нормативно-правового підґрунтя. Удосконалення системи корпоративного управління має бути одним із пріоритетних завдань як на мікро-, так і на макрорівні держави, воно повинно включати локальний та міжнародний досвід і враховувати інтересів усіх учасників.

Література

1. Ачкасов А. Є. Історія розвитку корпоративних відносин в Україні [Електронний ресурс] / А. Є. Ачкасов, О. В. Васильєв. – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.kname.edu.ua/32295/1/4.pdf>.
2. Ігнат'єва І. А. Особливості становлення корпоративної форми організації бізнесу та корпоративного сектору України [Електронний ресурс] / І. А. Ігнат'єва, О. І. Ігнат'єв // Ефективна економіка. – 2012. – № 10. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1427>.
3. Корж Н. Особливості управління в акціонерних товариствах України [Електронний ресурс] / Н. Корж, О. Пожванюк. – Режим доступу до ресурсу: <http://oaji.net/articles/2017/3992-1498348033.pdf>.

4. Левковська Л. В. Фактори та принципи забезпечення корпоративного управління [Електронний ресурс] / Л. В. Левковська. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=669>.
5. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практики впровадження / Т. В. Момот. – Х. : ХНАМГ, 2006. – 360 с.
6. Мороз О. В. Корпоративне управління на підприємствах України : постприватизаційний етап еволюції [Електронний ресурс] / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, Т. М. Халімон. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/7556>.
7. Нечаєв Ю. Корпоративне управління в акціонерних товариствах: досконалість у нових деталях [Електронний ресурс] / Ю. Нечаєв, О. Куликовський. – Режим доступу до ресурсу: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011230.
8. Обельницька Х. В. Основні риси сучасного корпоративного управління в Україні / Х. В. Обельницька // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – 2014. – № 13. – С. 93–100.
9. Цьома О. С. Особливості становлення системи корпоративного управління в Україні [Електронний ресурс] / О. С. Цьома. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3359/1/77.pdf>.

References

1. Achkasov, A.Ye. Istoriia rozvytku korporatyvnykh vidnosyn v Ukraini [History of development of corporate relations in Ukraine] – Retrieved from: <http://eprints.kname.edu.ua/32295/1/4.pdf> [in Ukrainian].
2. Ihnatieva, I.A. (2012). Osoblyvosti stanovlennia korporatyvnoi formy orhanizatsii biznesu ta korporatyvnoho sektoru Ukrainy [Features of forming of corporate form of business organization and corporate sector of Ukraine] *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 10. Retrieved from: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1427> [in Ukrainian].
3. Korzh, N. (2017). Osoblyvosti upravlinnia v aktsionernykh tovarystvakh Ukrainy [Features of management at joint stock companies of Ukraine]. Retrieved from: <http://oaji.net/articles/2017/3992-1498348033.pdf> [in Ukrainian].
4. Levkovska, L.V. Faktory ta pryntsypy zabezpechennia korporatyvnoho upravlinnia [Factors and principles of corporate management]. Retrieved from: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=669> [in Ukrainian].
5. Momot, T.V. (2006). Vartisno-orientovane korporativne upravlinnia: vid teorii do praktyky vprovadzhennia [Cost-oriented corporate management: from theory to practice of implementation]. Kharkiv : KhNAMH, 360. [in Ukrainian].
6. Moroz, O.V. (2008). Korporativne upravlinnia na pidpryiemstvakh Ukrainy : postpryvatyzatsiinyi etap evoliutsii [Corporate management at Ukrainian : postprivatization stage of evolution].

enterprises: post-privatization stage of evolution]. Retrieved from: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/7556> [in Ukrainian].

7. Nechaiev, Yu. Korporatyvne upravlinnia v aktsionernykh tovarystvakh: doskonalist u novykh detaliakh [Corporate management in joint-stock companies: perfection in new details]. Retrieved from: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011230 [in Ukrainian].

8. Obelnytska, Kh.V. (2014). Osnovni rysy suchasnoho korporatyvnoho upravlinnia v Ukraini [The main features of modern corporate management in Ukraine] Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats – Economic analysis collection of scientific works/ Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet; redkol.: V. A. Derii (holov. red.) and others, 13, 93–100 [in Ukrainian].

9. Tsoma, O.S. Osoblyvosti stanovlennia systemy korporatyvnoho upravlinnia v Ukraini [Features of forming the system of corporate management in Ukraine]. Retrieved from: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3359/1/77.pdf> [in Ukrainian].

GENESIS AND REALITIES OF CORPORATE MANAGEMENT IN UKRAINE

KOVALOVA O.P., Post-Graduate student, Department of Management and Administration, Kharkiv National Automobile and Highway University, 25 Ya. Mudrogo str., Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: sanechka253742@gmail.com

***Abstract.** The article deals with genesis and realities of corporate management in Ukraine. In today's conditions of aggravation of market competition in all branches of domestic economy, the level of quality of corporate management system is gradually becoming the most important component of their investment attractiveness and the main criterion when making a positive decision by potential domestic and foreign investors. The research of forming and current state of corporate management is important both in theoretical and practical terms. The main objective of the research is to study genesis and state of realities of corporate management functioning at enterprises in Ukraine, taking into account historical aspects and normative and legal ground. The concept of corporate management is defined as a system by which the company activities are directed and controlled; it is a factor for further development and integration of Ukrainian enterprises into the economy adapted to the current world realities. The genesis of corporate management in Ukraine starts at the beginning of the 1990s, after the country gained political and economic independence. On the basis of normative and legal ground of JSC activity, there are three stages of corporate management forming, and the fourth one has been identified – it is balancing and improvement. The main characteristics of corporate management in Ukraine were formed by influence of local factors, which continue to have a significant impact on development and improvement. In order to improve realities of formal usage of corporate management at enterprises, it is necessary to use a system of corporate management standards that includes international and national experience of corporations.*

Key words: corporate management, genesis, corporate relations, management, joint-stock company, system of corporate management standards.

ГЕНЕЗИС И РЕАЛИИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

КОВАЛЕВА О.П., аспирант, кафедра управления и администрирования, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, ул. Я. Мудрого, 25, г. Харьков, Украина, 61002.

E-mail: sanechka253742@gmail.com

***Аннотация.** В статье рассматриваются генезис и реалии корпоративного управления в Украине. В современных условиях обострения рыночной конкуренции во всех отраслях отечественной экономики уровень качества системы корпоративного управления становится важнейшей составляющей их инвестиционной привлекательности и главным критерием при принятии положительного решения потенциальными отечественными и иностранными инвесторами. Исследование становления и состояния корпоративного управления является важным как в теоретическом, так и в практическом отношении. Основной целью исследования является изучение генезиса и состояния реалий функционирования корпоративного управления на предприятиях в Украине, с учетом исторических аспектов и нормативно-правовой основы. Определено понятие корпоративного управления как системы, с помощью которой управляют и контролируют деятельность общества, оно является фактором для дальнейшего развития и интеграции украинских предприятий в экономику, адаптированную к современным мировым реалиям. Генезис становления корпоративного управления в Украине начинается с начала 90-х годов – после обретения страной политической и экономической независимости. На основе нормативно-правовой базы работы АО существуют три этапа становления корпоративного управления, и был выделен четвертый – сбалансирования и усовершенствования. Основные характеристики корпоративного управления в Украине сформировались под влиянием локальных факторов и дальше оказывают значительное влияние на развитие и совершенствование. Для улучшения реалий только формального использования корпоративного управления на предприятии необходимо использовать систему стандартов корпоративного управления, включая международный и национальный опыт деятельности корпораций.*

***Ключевые слова:** корпоративное управление, генезис, корпоративные отношения, менеджмент, акционерное общество, система стандартов корпоративного управления.*